

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

ПРО ПОТРЕБУ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ «ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ» У РЕФОРМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

Приходько Володимир, Чернігівська Світлана
Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Анотація

На основани виконеного теоретического анализа и педагогического проектирования даны предложения по совершенствованию образовательного аспекта вузовской дисциплины «Физическое воспитание» с целью формирования у будущих бакалавров соответствующих компетенций здоровьесбережения. При их подготовке поданы требования к личностно-ориентированным педагогическим технологиям с учетом студентов разных специальностей. Обосновано, что большая часть нынешних специальностей не предполагает использования телесно-ориентированной профессионально-прикладной физической подготовки, тогда как приоритет должно получить непрофессиональное физкультурное образование.

Ключевые слова: бакалавр, физическое воспитание, профессионально-прикладная физическая подготовка, педагогическая технология.

Annotation

Based on the theoretical analysis performed and pedagogical design given to proposals to improve the educational aspect of high school discipline «Physical education» through the formation of future bachelors respective competencies of health preservation. When their training takes into account the requirements for a student-centered teaching techniques based on mastery of various specialties. It is proved that the majority of today is not specifically involves the use of body-oriented professional-applied physical preparation, whereas the priority is to get physical education unprofessional.

Keywords: bachelor, physical education, vocational applied physical training, educational technology.

Постановка проблеми. За період після набуття Україною державної незалежності Міністерство освіти і науки так і не визначилось з концепцією реформування дисципліни «Фізичне виховання». Якщо у перші роки, відступаючи від практики часів СРСР, зменшували кількість курсів, на яких вона викладається, потім кількість навчальних годин, то нині все йде до того, що із статусу нормативної дисципліни перейде до елективних, що не можна виправдати з точки зору фізичного стану і здоров'я, які стійко погіршуються.

Це стало можливим тому, що МОН України не запропонувало державну політику у царині фізичного виховання студентів, яка б поясняла суспільству стратегію і тактику його забезпечення і вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки узагальнені відомості не оприлюднюються, зупинимось на прикладах окремих вишів, адже вони дають цілком об'єктивне уявлення про загальний стан справ. Так, розглянемо динаміку даних по студентах, віднесених до спеціальної медичної групи, відповідно до статі обстежуваних, на прикладі одного з типових технічних вишів, а саме Національного університету водного господарства та

Динаміка показників кількості студентів НУВГП, віднесених до спеціальної медичної групи та звільнених від практичних занять з фізичного виховання

Навчальні роки	Кількість осіб, які відвідують заняття з фізичного виховання	З них – студентів спеціальної медичної групи			% від загальної кількості студентів	З них	
		Всього осіб	З них			Чол.	Жін.
			Чол.	Жін.			
2006/07	6502	1142	201	941	17,56	3,09	14,47
2007/08	6249	1186	243	943	18,97	3,88	15,09
2008/09	6017	1147	250	897	19,06	4,15	14,90
2009/10	5724	1114	248	866	19,46	4,33	15,12
2010/11	5227	970	219	751	18,55	4,18	14,36
2011/12	4523	868	196	672	19,19	4,33	14,85
2013/14	4179	817	199	618	19,55	4,76	14,78
2014/15	3991	786	244	542	19,69	6,11	13,58

природокористування (НУВГП) - табл. 1 і 2 [3, с.125].

З поданих даних видно, що, по-перше, кількість студентів НУВГП, які відвідують заняття з фізичного виховання, за період з 2006/07 по 2014/15 навчальний рік постійно і суттєво зменшується. По-друге, зростає кількість осіб, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи (з 17,56% у 2006/07, до 19,69% у 2014/15 навчальному році). По-третє, на високому рівні захворюваність серцево-судинної системи (табл. 2), яка складає понад 41% від загальної кількості недужих; наступна за цією – група захворювань опорно-рухового апарату знаходиться у межах до 20%, але ж відомо ці захворювання більш притаманні людям середнього і похилого віку.

Дані медичного обстеження студентів першого курсу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, типового гуманітарного вишу, свідчать, що 25% з них мають відхилення у стані здоров'я. Щодо нозологічних форм – у 32% цієї частини студентів виявлені захворювання органів зору, у 27% – порушення діяльності опорно-рухового апарату, порушення функцій серцево-

судинної і дихальної систем та дисфункції травного тракту, які були об'єднані в одну терапевтичну групу захворювань, виявлені у 20% студентів (з них 67% – порушення функцій серця і судин, 22% – органів дихання, 11% – органів травлення), 8% займає ЛОР-група і по 5% – хвороби центральної і периферійної нервової систем та ендокринної системи. Поряд з цим нозологічним розподілом, окремі студенти мали функціональні відхилення з боку органів сечостатевої системи – 1% і захворювання шкірних покривів – 2%. Крім того, оцінка рівня здоров'я студентів-першкурсників даного вишу, проведена за методикою Г.Л. Апанасенка, показала, що у 96% студентів показники здоров'я перебувають за межами безпечного рівня (у переважній частині низький, нижче середнього та середній рівень соматичного здоров'я) [2, с.163].

Дослідження 1710 студентів найбільших вузів центрального, східного та південного регіонів України, свідчать про причини даного стану справ, адже очевидно – обстежуваний контингент цих регіонів використовує основні компоненти ЗСЖ недостатньо: більш менш регулярно – лише 38,69% опитаних, 35,81% це ро-

блять час від часу, 25,50% – вкрай рідко або ж не використовують взагалі. 34,95% – дотримуються добового режиму, 22,31% – виконують усі рекомендовані форми рухової активності, 22,98% – використовують прийоми психогігієни 18,0%, загартування повітрям, сонцем та водою – 22,98%, не мають шкідливих звичок – 13,65%, дотримуються правил особистої гігієни – 82,94% з опитаних студентів [6, с.180].

У той же час опитування 48 студентів Запорізького національного технічного університету (16 – першого курсу, 17 – другого та 15 – третього) дало цікаві результати. На запитання «Чи вважаєте Ви за доцільне формувати здоров'язбережувальну компетенцію у процесі фізичного виховання» відповіли «Так» 53,15% студентів першого, 64,81% – другого і 72,06% – третього курсів. Відповіді на запитання «Чи усвідомлюєте Ви необхідність здоров'язбережувальної діяльності»: засвідчують, що усвідомлюють 41,15% студентів першого курсу, 57,43% – другого і 84,01% – третього курсу. Тобто, з часом навчання у виші у студентів відбувається все більш помітна і свідомо актуалізація цінності здоров'я, потреби управління своїм здоров'ям [4, с.235].

Характеристика нозологій захворювань студентів спецмедгруп НУВГП

№ п/п	Види захворювань	2011-2012 н.р.				2012-2013 н.р.				2013-2014 н.р.			
		чол.	жін.	усього	%	чол.	жін.	усього	%	чол.	жін.	усього	%
1.	Серцево-судинна система	78	300	378	41,9	87	305	392	48,0	98	250	348	44,3
2.	Дихальна система	18	24	42	4,7	12	18	30	3,7	14	10	24	3,1
3.	Кишково-шлунковий тракт	11	58	69	7,6	18	39	57	7,0	16	39	55	7,0
4.	Органи зору	19	43	62	6,9	20	46	66	8,1	22	70	92	11,7
5.	Сечостатева система	10	78	88	9,7	9	53	62	7,6	11	48	59	7,5
6.	Нервова система	5	7	12	1,3	3	5	8	0,9	9	6	15	1,9
7.	Ендокринна система	1	17	18	2,0	2	16	18	2,2	7	15	22	2,8
8.	Опор.-руховий апарат	50	148	198	21,9	45	112	157	19,2	49	79	128	16,3
9.	Шкіра	2	3	5	8,6	2	2	4	0,5	4	3	7	0,9
10.	Органи слуху	-	29	29	3,2	1	-	1	0,1	2	1	3	0,4
11.	Вагітність	-	2	2	0,2	-	22	22	2,7	-	33	33	4,1
Всього		196	707	903	100	199	618	817	100	232	544	786	100

Зміст і спрямованість занять бакалаврів фізичним вихованням на даний час регламентується затвердженою Навчальною програмою з фізичного виховання [7]. У програмі визначено, що головними критеріями ефективності фізичного виховання випускника вишу є: знання і дотримання здорового способу життя; знання основ організації і методики найбільш ефективних видів і форм раціональної рухової діяльності й уміння застосувати їх на практиці у своїй фізичній активності; знання основ методики оздоровлення і фізичного удосконалювання традиційними і нетрадиційними засобами та методами фізичної культури; знання основ професійно-прикладної фізичної підготовки й уміння застосовувати їх на практиці; знання основ фізичного виховання різних верств населення; сформована навичка до щоденних занять фізичними вправами у різноманітних раціональних формах; систематичне

фізичне тренування з оздоровчою або спортивною спрямованістю; виконання відомчих нормативів професійно-прикладної психофізичної підготовленості; поінформованість про всі головні цінності фізичної культури і спорту.

Однак, практичні заняття у вузівській дисципліні «Фізичне виховання» представляють собою один з видів занять фізичними вправами або тренування і не мають вираженої компетентнісної спрямованості. Тож, очевидно, щонайменше шість критеріїв не можуть бути досягнуті у вищих шляхом, по факту, навчально-тренувальних занять. Сумнівним, до того ж, слід вважати останній із наведених критеріїв, адже мова має йти про актуалізовані, тобто усвідомлювані та «поставлені до порядку денного» особи цінності, а не про поінформованість, коли особа лише відсторонено розуміє їхню важливість на рівні декларацій але не пов'язує із своїм життям.

Отже, зміст дисципліни, перед-

бачений навчальною програмою «Фізичне виховання», а саме теоретична і методична підготовка студентів, зведені на практиці лише до двох із дев'яти критеріїв оцінювання (фізичного тренування з оздоровчою або спортивною спрямованістю і до здачі відомчих нормативів професійно-прикладної психофізичної підготовленості) у процесі організованої фізичної підготовки на освітньому рівні «бакалавр».

Отже, виходячи з викладеного вище, можна узагальнити наступне:

- хоча декларативно програма має освітньо-пізнавальний характер, але спрямована на вдосконалення фізичного аспекту здоров'я, а отже духовний, психічний та соціальний аспекти здоров'я в ній фактично не враховуються;

- ця програма не передбачає дієвих засобів формування (актуалізації) цінності здоров'я, а також тієї частини знань і вмінь, які б сприяли свідомій мотивації

студентів до формування, збереження та зміцнення здоров'я;

- у програмі не приділяється увага формуванню духовного здоров'я (спонуканню до саморозвитку, самоосвіти, самопізнання, самовиховання щодо збереження та зміцнення здоров'я) і психічного здоров'я (оволодіння аутогенним тренуванням, психоемоційним розвантаженням), інших важливих аспектів підвищення потенціалу здоров'я самими студентами (способами загартування організму, оволодіння вміннями самомасажу тощо);

- у програмі, яка спрямована на вдосконалення фізичного аспекту здоров'я, на другий план віднесена тема формування компетентностей щодо культури здоров'я студентів, відсутні запропоновані педагогічні технології становлення фізкультурно-діяльної особи і будівничого власного здоров'я, а отже розділи «Теоретична підготовка» і «Методична підготовка» не забезпечені дієвими педагогічними засобами впливу на особу студента.

Тож, визначимось з тим, якою дисципліна нині має бути, для того, щоб повернути свою привабливість, образно кажучи, «щоб не кафедри фізичного виховання просили, аби їх залишили у навчальних планах вишів, але щоб їх просили допомогти вищій школі у часи реформ»?

Мета статті – обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення освітнього змісту дисципліни «Фізичне виховання» шляхом формування у майбутніх бакалаврів відповідних компетентностей для свідомого здоров'язбереження.

Результати дослідження та їх обговорення. Послідовники традиційних підходів до професійно-прикладної фізичної підготовки (ППФП) – стрижня фізичного виховання вважають, кожна спеціальність і вид професійної діяльності пред'являють специфічні і високі вимоги до фізичних і психічних якостей, прикладних навичок.

Саме тому, вважається, існує потреба профілювання процесу фізичного виховання при підготовці усіх студентів, відповідно до їхнього фаху, до майбутньої трудової діяльності, поєднання їх загальної фізичної підготовки зі спеціалізованою ППФП.

Однак, вже давно визначено, що особистісно-орієнтована освіта – це освіта, яка зорієнтована на кожну людину, її потреби та можливості. Особистісно орієнтований підхід передбачає не формування особи із наперед заданими властивостями (як це відбувається у традиційній професійно-прикладній фізичній підготовці), але створення умов для повноцінного прояву і відповідного розвитку особистісних функцій суб'єктів освітнього процесу. Особистісно орієнтована освіта визначається як соціальна інституція, що забезпечує розвиток, перш за все, тих якостей, які допоможуть людині стати господарем своєї життєдіяльності, зайняти в ній активну і тривалу, «авторську» позицію, не затьмарену передчасними хворобами.

Очевидно, виправданою є традиційна, тілесно-орієнтована у своїй суті ППФП як стрижень навчальної дисципліни, у дуже незначній кількості ВНЗ III-IV рівнів акредитації із специфічними умовами подальшої праці (служби) їхніх випускників, коли від фахівців вимагається достатній рівень чітко визначеної загальної і спеціальної фізичної підготовки. За класифікацією 2015 р. це, наприклад, галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» і «Цивільна безпека», а також нечисленні вищі навчальні заклади, котрі мають у своїй структурі військові кафедри.

Але як бути, коли у ВНЗ III-IV рівня акредитації сьогодні існують десятки спеціальностей, де залучення ППФП штучно «притягнуте за вуха»? Наприклад, на рівні побіжних міркувань зрозуміло, що майбутній випускник

за спеціальністю «Землепорядкування і кадастр» мусить мати достатню фізичну підготовку, аби відповідати вимогам первинних «польових» посад, які він може обіймати. Але як бути, коли після випуску йому прийдеться працювати у службах, де він буде займатись виключно кабінетною роботою? Відповіді на подібні питання, на жаль, ніхто навіть не шукає і не може дати.

Є й такі галузі знань, а їх сьогодні переважна більшість, як «Освіта», «Культура і мистецтво», «Гуманітарні науки», «Богослов'я», «Соціальні та поведінкові науки», «Управління та адміністрування», «Право», «Біологія», «Природничі науки», «Математика і статистика», «Інформаційні технології», «Автоматизація та приладобудування», «Електроніка та телекомунікації», «Соціальна робота», «Сфера обслуговування» тощо, а також значна частина спеціальностей інших галузей знань (приміром, «Електрична інженерія», «Виробництво та технології», «Архітектура та будівництво», «Аграрні науки та продовольство», «Транспорт», «Ветеринарна медицина», «Охорона здоров'я»), де підходи тілесно-орієнтованої ППФП себе не виправдовують.

З огляду на розуміння викладеного, у свій час ми обґрунтували принципово новий напрям наукових досліджень і, відповідно, вузівської практики «Фізичного виховання», а саме непрофесійної фізкультурної освіти, метою якої є становлення студентів і майбутніх фахівців як фізкультурно-діяльних особистостей і будівничих власного здоров'я. Цей напрям і ця практика відкривають нове поле для теоретичних і прикладних досліджень щодо компетентностей студентів з фізичного виховання, котрі компенсують існуючі «білі плями» у його плануванні, організації і проведенні.

Раніше проведені дослідження свідчать про наявність перспек-

тив підвищення ефективності фізичного виховання саме за рахунок застосування у навчально-виховному процесі ВНЗ адекватних педагогічних технологій особистісно орієнтованої спрямованості. Актуальність обґрунтування та створення системи педагогічних технологій фізичного виховання студентів вузів визначається рядом обставин. По-перше, до останнього часу відсутнє наукове обґрунтування, які саме технології прийнятні для студентів різних професій. По-друге, з достатньою глибиною до сих пір не розроблені вимоги до створюваних педагогічних технологій у фізичному вихованні у зв'язку з особливостями профілю вузів і станом здоров'я студентів. Нарешті, автори публікацій часто називають свої розробки, рекомендовані до використання у вищій школі, педагогічними технологіями, тоді як вони не є такими.

Приміром відомо, що проблема зниження функціональних можливостей організму дуже актуальна для студентів-медиків і є підстави вважати, що вона є негативним наслідком від одержуваного цими студентами масиву спеціальних знань, які засновані на вивченні особливостей різних захворювань, їх симптомів і патологічних станів організму. Від курсу до курсу, у міру професійного зростання, свідомість майбутнього медичного працівника вимушено постійно зосереджує увагу на стані і особливостях функціонування власного організму і своїх внутрішніх органів. Інакше кажучи, щодня студент «приміряє симптоми захворювань» на себе, зізнаючись при цьому, що багато чого з них йому «підходить» [1]. Але при цьому одночасно отримуване фармакологічне знання породжує помилкову впевненість, переконаність у можливості досягнення свого соматичного благополуччя виключно медикаментозними засобами. Як результат-відсутність

мотивації у студентів-медиків до виконання фізичних вправ.

Зміна ситуації, що склалася, а саме усвідомлення неможливості «бути здоровим», вживаючи ліки, вимагає обґрунтування і розробки педагогічного підходу, який якраз і забезпечує підвищення мотивації та вмінь організації власних фізкультурно-оздоровчих занять через розкриття можливостей компетентнісного підходу до вдосконалення фізичного виховання.

Придатна у цьому випадку: «Здоров'ярозвивальна технологія фізичного виховання – як модель сумісної педагогічної діяльності викладача і студента із проектування, організації і реалізації індивідуального режиму рухової активності, що спирається на супутні технології, міждисциплінарний підхід, і спрямована на профілактику захворювань, зміцнення, розвиток і вдосконалення здоров'я з метою якісної підготовки до майбутньої професійної діяльності. ...Результат здоров'ярозвивальних технологій повинен полягати в тому, що ефект окремого здоров'ярозвивального заходу закріплюється у вигляді стійкого, константного, цілісного психосоматичного стану, який далі може відтворюватися особою у режимі саморозвитку. Це і є... сформоване здоров'я, яке педагогічно і психологічно культивується на базі певного медичного забезпечення» [5, с.46-47].

Як видно, тема формування компетентностей з фізичного виховання і становлення культури здоров'я студентів є, з однієї сторони, вкрай важливою у соціальному плані, тоді як з іншої існує нерозв'язана наукова та методична проблема формування майбутніх викладачів, підготовлених до сприяння набуванню студентами відповідних компетентностей у ході навчання у виші.

Саме обговорені вище підходи і виступають сучасною альтернативою утилітарній, спрощено-влаштованій ППФП,

а отже подальше забезпечення умов здоров'язбереження і здоров'ярозвитку студентів є важливою темою у подальших дослідженнях фахівців з «Фізичного виховання».

У листі Міністерства освіти і науки від 13.03.2015 № 1/9-126 «Щодо особливостей організації освітнього процесу та формування навчальних планів у 2015/2016 навчальному році» зазначено, що заняття з фізичної культури в спортивних секціях можуть бути організовані як факультативні, у загальне число кредитів ЄКТС і до навчальних планів не включаються, форм підсумкового контролю не мають, що вплинуло на постановку дисципліни «Фізичне виховання». Частина керівників вишів, не дивлячись на зміст Статті 34, підпункт 3.17 Закону «Про вищу освіту», де вказано, що вони мають сприяти формуванню здорового способу життя у здобувачів вищої освіти, зміцненню спортивно-оздоровчої бази, створювати належні умови для занять спортом, цілком можуть, а то вже й перевели її до числа елективних.

Частково викладене у цьому листі було уточнено наступним листом Міністерства освіти і науки від 25.09.2015 № 1/9-1454 «Щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах», але дисципліна усе ж допоки залишається у становищі, коли її стан залежить від ректорів вишів.

Висновки. Міністерству освіти і науки України потрібно увести на якійсь час, можливо на 2015-2016 і 2016-2017 навчальні роки, мораторій на існуючий стан справ і залишити той мінімум навчальних годин, який існував до останнього часу (тобто не руйнувати кадровий склад кафедр фізичного виховання). На цей період доручити декільком групам науковців і практиків, в умовах змагання між ними, виконати розробку концепції і педагогічних технологій, за-

стосування яких стане основою для назрілої реформи дисципліни «Фізичне виховання», що має знайти відображення також у підготовленій ними новій навчальній програмі з дисципліни «Фізичне виховання».

Зрозуміло, реформа потребуватиме дорожньої карти, розрахованої на декілька наступних років, упродовж яких як раз і буде поступово забезпечений перехід за тими спеціальностями, які цього потребують, – від утилітарного тілесно-орієнтованого до особистісно-орієнтованого фізичного виховання студентів-бакалаврів. Буде потрібно, приміром, внести зміни до навчальних програм і змісту освіти майбутніх магістрів з фізичного виховання для того, аби вони були підготовлені до викладання цієї по-справжньому оновленої, сучасної навчальної дисципліни. Забезпечити також реальну перепідготовку нині працюючих фахівців на кафедрах фізичного виховання тощо.

Перспектива подальших досліджень полягає у продовженні розробки дієвих освітніх технологій фізичного виховання студентів для бакалаврів різних груп спеціальностей.

Література

1. Евстигнеева М.И. Формиро-

вание телесно-двигательной культуры студента медицинского вуза : дис. ...канд. педнаук : спец. 13.00.04 / Евстигнеева Марина Игоревна. – Ставрополь, 2013. – 216 с.

2. Закаляк Н.Р. Оцінка рівня здоров'я студентів педагогічного університету / Н.Р. Закаляк // Науковий часопис педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. - Вип. 3 К 1 (56) 15. - С.161-164.
3. Кузнецова О.Т. Впровадження інноваційних технологій у навчальний процес фізичного вдосконалення студентів спеціальних медичних груп / О.Т. Кузнецова // Фізичне виховання та спорт у контексті державної програми розвитку фізичної культури в Україні: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. праць. – Вип. 1. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. –С.124-126.
4. Путров О.Ю. Особливості формування здоров'я-збережувальної компетенції студентів вищих технічних навчальних закладів у про-

цесі фізичного виховання / О.Ю. Путров // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15 Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (Фізична культура і спорт).– К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. II. - С.233-237.

5. Редько Т.М. Проблема збереження здоров'я студентів на сучасному етапі розвитку системи вищої освіти / Т.М. Редько // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.. – Чернігів : ЧНПУ, 2015. — Вип. 124. – С.45-48.
6. Смолякова И.Д. Здоровый образ жизни студентов технического вуза и его формирование в процессе физического воспитания / И.Д. Смолякова // Теория і практика фізичного виховання. Наук.-методичний журнал. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – С.178-186.
7. Фізичне виховання. Навчальна програма для вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації. – Затверджена наказом № 757 Міністерства освіти і науки України від 14.11.2003 р. – 22 с.

